

בעי רמי בר חמא:

נטמא נזיר בטומאת מת בתוך מלאת ימי נזרו, ונודע לו לאחר מלאת כלומר ביום השלשים אחר שכבר עבר מקצת היום, מהו דינו לענין סתירה לפי דעת רבי אליעזר? (15) האם בתר ידיעה אזלינן, וידיעה הרי אחר מלאת היא, (16) ולא אלימא למיסתר, [אין בכח טומאה זו לסתור], ודינו כאילו נטמא לאחר מלאת שאינו סותר אלא שבעה.

או לא אזלינן בתר ידיעה אלא אחר שעת הטומאה, וזו הרי היתה בתוך מלאת ימי נזרו? (17)

אמר פשט רבה את ספיקו של רמי בר חמא ג-ב ממשתנו:

אם עד שלא גילח נודע לו שהוא טמא —

בין כך ובין כך — בין טומאה ידועה ובין טומאת התהום — הרי זה פותר את כל ימי נזירותו.

והרי היכי דמי, מתי נודעה לו הטומאה שבגינה סותר הוא את כל ימי נזירותו?

אי דאיתידע ליה בתוך מלאת [אם המשנה עוסקת כשנודע לו על הטומאה בתוך ימי נזרו] — וכי צריכא למימר שהוא סותר?

16. גירסת הגמרא כתובה בפנים על פי גירסת ה"אורח מישור".

17. נתבאר על פי התוספות והרא"ש; ולא נתבאר בדבריהם מי הכריחם לפרש שהנידון הוא אף בטומאה ידועה, שלא מצאנו בה שיהיה דינה תלוי בידיעה, ולא פירשו כפשוטו, שספק הגמרא הוא בטומאת התהום דוקא, והספק הוא: אם נאמר דכשם שכשנודע לו לאחר גילוח, אין הוא סותר כלל ודינו כאילו נטמא עכשיו, כך יהיה הדין שאם נודע לו לאחר מלאת יהיה דינו כאילו נטמא לאחר מלאת, או לא.

ואין לומר משום דפשיטא להו שלענין טומאת התהום אזלינן בתר ידיעה אף לענין טומאה אחר מלאת, שהרי התוספות פירשו שספק הגמרא הוא בין לענין טומאה ידועה ובין לענין טומאת התהום.

וראה במאירי ובמפרש שלא פירשו את ספק הגמרא כתוספות; וראה מה שכתבו ה"קרן אורה" [בתחילת הסוגיא] וה"חזון איש" [הובא בליקוטים כאן] על דברי התוספות.

כזרוק דמי", אבל סוגייתנו שהיא עוסקת בנוזר ואלבא דרבי אליעזר, לכן צריך דוקא תגלחת ממש, שאין שייך בה כל העומד להתגלח כמגולח דמי.

ויש המפרשים את כוונתם, שהסוגיא שם אינה עוסקת אלא ב"עושה פסח" ומשום "כל העומד ליזרק כזרוק דמי", אבל לגבי נזיר אין אומרים "כל העומד ליזרק כזרוק דמי" והביא כן בשם הגר"א בביאור הגמרא, ובשם ה"לחם משנה" בביאור כוונת התוספות; [וראה עוד תוספות בתירוצם השני; וראה עוד בתוספות בפסחים שם, וראה עוד בשיטת הרש"י והרמב"ם בזה, ב"חברותא" לפסחים פא ב הערה 165].
ודברי התוספות דמשום "כל העומד ליזרק כזרוק דמי" הרי זה כמי שנודע לו לאחר זריקה, מחודשים מאד, שהרי כיון שנודע לו קודם זריקה, אם כן על זה גופא אנו דנים אם יכול לזרוק או לא, ומה שייך לומר "כל העומד לזרוק כזרוק דמי".

15. נתבאר כאן על פי ביאור הגמרא בעמוד ב' את בעייתו של רמי בר חמא.

ומבארת הגמרא את בעייתו של רמי בר חמא:

אמר לך רמי בר חמא: הני מילי שאינו סותר לרבי אליעזר אלא שבעה ימים, כי נטמא אחר מלאת, והאי הרי לפני מלאת הוא שנטמא.

או דילמא, שאני הכא דידיעה אחר מלאת היא, כלומר: היות ונודע לו לאחר מלאת, הרי זה כמי שנטמא אחר מלאת.

ומאחר שנתבארה בעייתו של רמי בר חמא, שבה הגמרא לפרש את פשיטותו של רבה:

ומינה מן המשנה שהביא רבה יש לך לפשוט את הספק:

שהרי **קתני במשנתנו "בין כך ובין כך סותר"**, וכבר נתבאר שהמשנה בהכרח עוסקת באופן שנודע לו לאחר מלאת —

ומכל מקום **לא קמיפלגי** [אין המשנה מחלקת] בין אם היתה אף הטומאה לאחר מלאת, לבין אם היתה הטומאה בתוך מלאת, ומשמע שבשני האופנים דין סתירה אחד להם, וכשם שאם נטמא לאחר מלאת אינו סותר אלא שבעה, כך אם נטמא בתוך מלאת, כיון שנודע לו לאחר מלאת אינו סותר אלא שבעה.⁽²⁾

תנו רבנן בדין "טומאת התהום":

והרי כבר שמענו כן מן הרישא ששנינו: נזיר שגילח וכו' ואם טומאת תהום אינו סותר, הרי משמע שאם נודע לו קודם שגילח הרי זה סותר?!⁽¹⁾

אלא לאו לאחר מלאת נודע לו, שמע מינה שלאחר מלאת נודע לו —

וממשיכה הגמרא לבאר את פשיטותו של רבה בדרך של קושיא ותירוץ:

ועדיין תיבעי לך: כולו סותר או שבעה סותר.

כלומר: אכן ודאי שהמשנה עוסקת במי שנודע לו לאחר מלאת, אבל איך נדע לפשוט ממשנתנו את ספיקו של רמי בר חמא, אם סותר הוא את כל הנזירות, או שאינו סותר אלא שבעה ימים?

ומבארת הגמרא תחילה את בעייתו של רמי בר חמא:

למאן — לדעת מי נסתפק רמי בר חמא?

אילימא לרבנן הסוברים שאפילו אם נטמא אחר מלאת [קודם שנזרק עליו אחד מן הדמים] הרי הוא סותר את כל הימים, הרי **פשיטא דכולו סותר!**?

ואי לרבי אליעזר, הרי סובר הוא: **כל אחר מלאת שבעה סותר**, ואף זה יסתור שבעה בלבד!?

1. וואלס צריך ביאור: אם כן מה הועלנו במה שפירשנו את המשנה כשנודע לו לאחר מלאת, והרי סוף סוף כבר שמענו כן מן הרישא שתלתה את הדין בגילוח.

2. א. ביאור פשיטות הגמרא הוא משום

1. נתבאר על פי התוספות שפירשו כן משום שאי אפשר לפרש את הגמרא כפשוטה, דמשמע שאין שום חידוש אם נודע לו בתוך מלאת, כי זה ודאי אינו, שהרי טומאת התהום היא, ואם לא שחידשה משנתנו שלא הותרה טומאת התהום אלא כשנודע לו לאחר גילוח, מנין נדע דבר זה;

הרי הוא טהור, ומשום שהותרה להם טומאת התהום.⁽³⁾

אבל אם היה המת מושכב לאורכו של הדרך, הרי זה טהור אף לתרומה, כי ספק טומאה ברשות הרבים היא שספיקה טהור.

ומסייגת הברייתא את הדין המבואר במת שהיה מוטל לרחבה של דרך, שהכהן העובר בה טמא לענין תרומה, בשני סייגים:

א. במה דברים אמורים שלענין תרומה הרי הוא טמא:

המוצא מת מכוסה בתבן או בצרורות, והיתה הטומאה "טומאת התהום" [כדמפרש בסוף הברייתא] —

והיה המת מוטל לרחבה של דרך שעבר בה, ואי אפשר שלא נגע העובר שם או הסיט את המת או האהיל עליו —

אם העובר באותה דרך כהן הוא, ולענין אכילת תרומה הרי זה טמא, שהרי ודאי נטמא בו, ולא הותרה טומאת התהום לענין תרומה.

ואילו בניזיר שעבר בה, או "עושה פסח",

3. לפי פשוטו [וכן נראה מסתימת דברי התוספות כאן, וכן נראה מרש"י בפסחים פא ב], הברייתא מלמדת אותנו שדין "טומאת התהום", נאמרה רק לנזיר ועושה פסח, ולא לתרומה; אבל לדעת הרמב"ם [בפרק ו מקרבן פסח], לא באה ברייתא זו להשמיענו שהותרה טומאת התהום לנזיר ועושה פסח ולא לתרומה, אלא להשמיענו מה מיקרי "נודע" לענין טומאת התהום.

והיינו: שברייתא זו עוסקת באופן שאם היה נודע לו בודאי שנטמא ב"טומאת התהום", היה טמא, ומשום שנודע לו קודם שגילה או קודם הבאת הקרבנות וקודם שחיטת הפסח, ומשמיעתנו הברייתא שאם לא נודע לו בודאי שנטמא, רק שנודע לו שעבר בדרך שהיה מת מושכב לרחבה, אין זו חשובה "ידיעה" לענין טומאת התהום, כי אפשר "שנטמא מעט מהדרך בענין שלא נגע ולא הסיט ולא האהיל" [לשון ה"כסף משנה"], ולא נאסרה להם טומאת התהום "עד שידע בודאי שנטמא בו", [לשון הרמב"ם שם].

ועיקר חילוק הברייתא בין תרומה לנזיר ועושה פסח הוא בדין הידיעה, כלומר: דלענין תרומה די בידיעה כעין זו שלא להחשיבה

שמשנתנו כרבי אליעזר לענין תגלחת, והוא הדין לענין טומאה אחר מלאת, אבל אילו היתה משנתנו שלא כרבי אליעזר אם כן לכאורה אין מקום לפשיטות.

ויש ליעיין מנין שמשנתנו כרבי אליעזר, והרי במחלוקת זו של חכמים ורבי אליעזר נחלקו במשנה לעיל מה ב תנא קמא ורבי שמעון, ודעת תנא קמא היא שאינו שותה יין עד אחר כל המעשים כולן, ואם כן דילמא משנתנו כתנא קמא ולא כרבי אליעזר, ושוב לא תפשוט כלום! ? וצריך לומר, דתנא קמא דמתניתין היינו רבי אליעזר.

ואולם לפי המובא שם בהערות בשם הגרי"ז שכתב בדעת הרמב"ם, שמחלוקת תנא קמא ורבי שמעון היא אליבא דחכמים [ודלא כהתוספות שם], אם כן ניחא יותר בפשיטות.

ב. הקשה הרא"ש: למה לא נפשוט מגוף דין משנתנו שאין הדין תלוי בידיעה, שהרי אם נודע לו אחר גילוח שנטמא בטומאה ידועה, הרי הוא סותר, אף שאם היה נטמא עכשיו לא היה סותר! ? וראה מה שתירץ הרא"ש, והאריך בזה ב"קרן אורה" בתחילת הסוגיא, וראה גם ב"חזון איש" מה שכתב בזה.

על פני השדה וגו' או בקבר יטמא שבעת ימים".(6)

במה דברים אמורים שכשיש לו מקום לעבור או שהוא משובר ומפורק הרי הוא טהור לתרומה: **במהלך ברגליו**.

אבל אם זה שעבר שם היה טעון משא על כתיפו או שהיה רכוב על גבי בהמה, הרי זה טמא אף לתרומה, ואף שהיה לו מקום לעבור או שהיה המת משובר ומפורק.

לפי שרק המהלך ברגליו אפשר לו שלא יגע ושלא יסיט ושלא יאהיל.

אבל כשהוא טעון משא או רכוב, אי אפשר שלא יגע ושלא יסיט (7) ושלא יאהיל מפני שהוא הולך נע ונד לכאן ולכאן, ומאהיל אף על צידיו.

במה דברים אמורים שלנזיר ועושה פסח הרי הוא טהור: **בטומאת התהום**.

אבל בטומאת ידועה שידעו שאדם מושכב שם **שלושתן טמאים**, כלומר: באותו אופן

כשאין לו מקום לעבור באותה דרך מבלי שייטמא, כי המת ממלא את כל רוחב הדרך.

אבל יש לו מקום לעבור באותה דרך מבלי שייטמא שאין כאן אלא ספק טומאה, אף לתרומה הרי הוא טהור, דקיימא לן: ספק טומאה ברשות הרבים הרי זה טהור.

ב. במה דברים אמורים שלתרומה הרי הוא טמא:

כשמצאו למת כשהוא שלם.

אבל אם היה המת שמצא משובר לחתיכות או מפורק לאברים, אפילו אין מקום לעבור, מכל מקום טהור הוא מספק, כי חיישינן⁽⁴⁾ ש**מא בין פירקין עבר**, בין האברים המפורקים של המת עבר ולא נגע ולא הסיט ולא האהיל.

ואם היה המת שמצא מונח בקבר סתום,⁽⁵⁾ אפילו שהיה המת בתוכו משובר או מפורק, הרי הכהן טמא לתרומה, מפני שקבר מצרפו למת, כלומר: כל הקבר מטמא באוהל אפילו מקום הריקן שבו, כדכתיב: "וכל אשר יגע

כ"ספק טומאה ברשות הרבים", אבל לענין "נודע" בטומאת התהום, אין זו ידיעה.

4. א. "חיישינן" זה אינו לחומרא כרוב מקומות שבש"ס, אלא "חיישינן" לקולא, ויש עוד כהנה בש"ס, וראה מאירי ורש"ש.

ב. כתב הרא"ש: אבל מצאו משובר לחתיכות או מפורק לאברים, אפילו אין לו מקום לעבור, כגון שחצי המת מוטל בצד ימין עד חצי הדרך, וחצי האחר מופלג הימנו [לאורך הדרך, ומונח] מצד שמאלו עד חצי הדרך או [אפילו] רובו, וההולך דרך ישרה לפניו אי אפשר שלא יאהיל על חצי (האחר) [האחד], אפילו הכי טהור, שאנו

תולים שעיקם דרכו.

5. הקשו התוספות בפסחים פא ב ד"ה ובקבר "היכי שייכא טומאת התהום בקבר, והלא נודע כשקברוהו שם, ואיכא למימר כגון שנפל בקבר ומת", וראה במהרש"א וברש"ש שם; וראה עוד מה שכתב ב"שפת אמת" בפסחים ליישב קושייתם.

6. וראה לעיל נג ב פרטי דינים בזה, בתוספות שם ד"ה חרב.

7. הלשון צריך ביאור: שהרי עיקר הטעם הוא משום שמסתמא האהיל, ולא משום שנגע או

שהוא טמא לתרומה, הרי הוא טמא גם לנזיר ועושה פסח.

ואיזו היא טומאת התהום: כל שאינו מכירה אחד בסוף העולם בשעה שנטמא בה זה.

אבל אם היה מכירה אפילו אחד בסוף העולם, אין זו טומאת התהום.

היה טמון בתבן או בצרורות, הרי זה טומאת התהום.

אבל אם מצאו טמון בימים, ובאפילה [מקום אפל תמיד] ובנקיקי הסלעים ולא היה מכוסה, אין זו טומאת התהום, שהרי בכל אלו המציץ שם יכול לראותו.

הסיט.

8. נתבאר על פי סתימת לשון התוספות, ומשמע שמפרשים כפשוטו, שדין טומאת התהום לא נאמרה אלא לענין טומאת מת ולא שאר טומאות, וכן נראה מדברי הגמרא בפסחים פ ב, ראה שם.

ואולם הרמב"ם [נזירות ו יח] כתב: "ולא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד, אבל הרוג לא, שהרי ידע בו זה שהרוג", [וכעין זה בנדה כז ב: "ולא אמרו רקב אלא למת בלבד", ומפרשת שם הגמרא: "למעוטי הרוג דלא"; והשיג עליו הראב"ד: "בחיי ראשי, אומר אני שלא עלה על דעת למעוטי הרוג, שכבר אמרו: "איזו היא טומאת התהום, כל שאין מכירה אחד בסוף העולם", [כלומר: ואין צריך להוסיף דין הרוג, שכבר בכלל האמור הוא]; אלא אעושה פסח קאי, ולמעוטי טומאת התהום ד[טומאת] זיבה", [ראה פסחים פ ב].

9. א. לאו דוקא שרץ, והוא הדין שאר טומאות לענין מגע ולא לענין אוהל, וכפי שיתבאר בהמשך, כן היא שיטת התוספות, [וראה מה

ולא אמרו שהותרה "טומאת התהום" אלא למת בלבד, אבל שאר טומאות ואפילו שאינה טומאה ידועה, לא הותרה בהן טומאת התהום.⁽⁸⁾

שנינו במשנה: כיצד: ירד לטבול במערה ונמצא מת צף על פי המערה טמא:

קיימא לן: ספק טומאה צפה על פני המים, אינה מטמאה לענין שרץ,⁽⁹⁾ כלומר: אף שספק טומאה ברשות היחיד הרי הוא טמא, מכל מקום אם היה השרץ צף על פני המים, וספק נגע בו ספק לא נגע בו, אינו טמא — כדתניא:⁽¹⁰⁾

שכתב בזה רבינו עקיבא איגר, והביא את שיטת הרע"ב והרמב"ם הסוברים שלא כהתוספות, וראה במאירי שהביא שתי שיטות בזה; והטעם שנקטה הגמרא "שרץ", הוא משום שמקור דין זה הוא מן המקראות בשרץ, וכפי שיתבאר. ולכאורה מסייעים דברי התוספות מכל סוגיית הגמרא שהעמידה דין "טומאה צפה" על משנתנו, ואם דין מסוים הוא בשרץ מה ענינו למשנתנו; אך לפי התוספות שהדין הוא אף במת, ומשנתנו הרי עוסקת במת שהיה צף על פני המים ובספק טומאה [וכמו שכתבו התוספות במשנה], ועל זה הביאה הגמרא כאן את דין טומאה צפה, וכדי ללמדנו שאין משנתנו עוסקת אלא כשהספק היה אם האהיל על המת [כלשון התוספות במשנתנו], ולא כאשר הספק הוא אם נגע ולא האהיל, כי אז אינו טמא היות וטומאה צפה היא.

ב. עיקר ההגדרה של "צפה" היינו שאינה קבועה אלא נעה על פני המים; כן נראה מלשונות התוספות בהמשך הסוגיא.

10. לשון המשנה בטהרות ד ז: "אלו ספיקות שטיהרו חכמים וכו' ספק טומאה צפה על פני

ספק טומאה צפה, כלומר: ספק נגע בטומאה צפה, בין שהיתה צפה במים שבכלים, ובין שהיתה צפה במים שבקרקע, הרי היא **טהורה**.⁽¹¹⁾

רבי שמעון אומר: אם היתה צפה במים שבכלים הרי היא **טמאה** שספק טומאה ברשות היחיד טמא, ורק כשהיתה צפה במים שבקרקע הרי היא **טהורה**.

א-טו ומבאר הגמרא: **מאי טעמא דתנא קמא** הסובר שספק טומאה צפה הרי היא טהורה בכל מקום?

אמר רבי יצחק בר אבודימי:

משום דמחד גיסא **כתיב**: "בכל השרץ השרץ"⁽¹⁾ ומשמע: **בכל מקום שהוא שורץ**, כלומר: בכל מקום שהוא ראוי לשרוץ ואפילו על המים.⁽²⁾

ומאידך **כתיב**: "על הארץ", דמשמע דוקא על הארץ מטמא.

הא כיצד יתיישבו מקראות הללו?
ודאי מוגעו, אם ודאי נגע בשרץ הרי הוא **טמא** בכל מקום, ואפילו על המים, וזה הוא שאמר הכתוב: "בכל השרץ השרץ".

ספק מוגעו, אם ספק נגע הרי הוא **טהור** כשהיה השרץ על פני המים, וזה הוא שאמר הכתוב "על הארץ".

ומוסיפה הגמרא ומבאר: **ורבי שמעון** — המחלק בין טומאה צפה בכלים לבין טומאה צפה על הארץ — **מאי טעמא?**

אמר עולא:

מחד גיסא **כתיב** "וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ וגו'". אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנוגע מהם וגו'. וכל אשר יפול עליו מהם וגו'. וכל כלי חרש וגו'. **אך מעיין** ובור מקוה מים יהיה טהור, ונוגע בנבלתם יטמא".

על פני המים.

1. במסורת הש"ס ציין לויקרא יא, ולא נמצא שם פסוק "בכל השרץ השרץ" לענין טומאה, אלא "וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ".

2. א. נתבאר על פי הרא"ש.

ב. כתב ב"תוספות יום טוב" טהרות ד ח בפירוש אחד שכל אלו המקראות אסמכתאות הן שהרי במשנה בטהרות ד ז שנינו: אלו ספיקות שטיהרו **חכמים**, ובין הספיקות טומאה צפה, וכתב, דטעמא הוא דמדאורייתא אין טמא אלא הודאי, [היינו כשיטת הרמב"ם שכל הספיקות אינם אלא מדבריהם], וכתב "ועוד יש לומר, דהואיל ולא נתפרשו בכתוב בפירוש שפיר שייך

המים", ובמשנה ח: "ספק טומאה צפה על פני המים - שטיהרו חכמים, היינו - בין בכלים בין בקרקע, רבי שמעון אומר: בכלים טמא ובקרקע טהור", וצריך תלמוד למה הובאה כאן ברייתא ולא משנה זו.

11. נסתפקו התוספות בטומאה צפה באויר אם היא טהורה כל שאין הטומאה על הארץ, או דוקא על פני המים; וב"ק"ן אורה" תמה על דבריהם, כי מהברייתא שמובאת בגמרא מבואר, שאף אם היא זרוקה באויר אינה מטמאה, וציין לדברי ה"תוספות יום טוב" [טהרות ד ח, ראה שם].

ולפי זה נמצא, שחכמים ורבי שמעון נחלקו בשנים, שהרי לרבי שמעון ודאי משמע שדוקא